

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 330.341

О. В. Єлісеєнко,

Г. С. Скобелева

ІННОВАЦІЇ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ДЕРЖАВИ

***Анотація.** У статті розглядаються питання реалізації інноваційної діяльності як найважливішої основи для забезпечення сталого економічного зростання та конкурентоспроможності економічної системи. Доведено, що тільки країни, що проводять активну інноваційну політику і створюють сприятливий економічний клімат для розвитку інновацій, демонструють високі темпи економічного розвитку, сильну конкурентоспроможність вироблених товарів і послуг на міжнародних ринках.*

***Ключові слова:** інновації, інноваційний розвиток, економіка України, механізм, інноваційна діяльність, конкурентоспроможність.*

***Summary.** The article deals with the implementation of innovation as an important basis for sustainable economic growth and competitiveness of the economic system. We prove that the only country with active innovation policy and creating a favorable economic climate for innovation, demonstrating high rates of economic growth, strong competitiveness of goods and services in international markets.*

***Key words:** innovation, innovative development, the economy of Ukraine, mechanism, innovation activity, competitiveness.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується подальшим поглибленням і розширенням міждержавних зв'язків, самостійним виходом на світові ринки суб'єктів господарювання. В умовах переходу до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки України, позначеної у Державній цільовій економічній програмі розвитку інвестиційної діяльності на 2011–2015 роки [1], зростає значимість науково-технічних детермінант як на макро-, так і на мікроекономічному рівнях національної економіки. Світовий досвід розвинених країн доводить, що розробка і впровадження нововведень — це не тільки безальтернативний шлях до підвищення конкурентоспроможності, а й серйозний стимул економічного розвитку країни.

Подолання сучасної економічної кризи можливо тільки за умов якісного перетворення виробничого потенціалу країни, основою якого є широке впровадження і поширення науково-технічних досягнень, що й визначає актуальність цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато аспектів проблеми природи інновацій, управління інноваційним процесом розглядаються в роботах зарубіжних учених: Й. Шумпетера, Г. Менца, А. Водачека, О. Водачкової, Б. Санто, Б. Твісса, М. Хучека, І. Ансоффа та ін. Істотний внесок у дослідження проблем інноваційної діяльності, формування національної інноваційної системи внесли такі вітчизняні та російські вчені: А. Амоша, В. Александрова, Ю. Бажал, І. Топуха, Л. Яремко, А. Мельник, А. Чухно, С. Льєнкова, П. Завлін, С. Глазьєв, В. Мединський, В. Горфинкель, Ю. Яковець та ін.

Мета статті — розкрити сутність інновацій, проаналізувати сучасний стан інноваційної діяльності в Україні та запропонувати заходи щодо її активізації для забезпечення стабільного та стійкого економічного зростання.

Виклад основного матеріалу. Розвиток процесів глобалізації спонукає країни проводити активну політику формування нової технологічної структури розвитку своєї економіки. Створення й впровадження технологічних інновацій в довгостроковій перспективі є основою збільшення ефективності економіки та підвищення рівня життя.

Для України потреба в інноваційній економіці посилюється, з одного боку, конкуренцією західних фірм з точки зору високого технічного рівня і якості продукції, і, з іншого боку, ціною конкуренцією країн Азії (Китай, Індія, Південна Корея), заснованою на дешевій робочій силі.

Стратегічні цілі державної політики в інноваційній сфері реалізуються не інакше, як через інноваційну інфраструктуру, що являє собою сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих організацій та інституцій, які своєю діяльністю охоплюють увесь інноваційний цикл — від генерації науково-технічної ідеї до реалізації нововведення. За останні роки склалися такі основні напрями інноваційної діяльності в країні:

- дослідження і розробки;
- придбання нових технологій, прав на патенти, зокрема права власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ліцензії на використання зазначених об'єктів;

© О. В. Єлісеєнко, Г. С. Скобелева, 2015

— виробниче проектування, інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів, упровадження нових методів їх виробництва;

— придбання машин, обладнання, установок, інших основних фондів;

— маркетинг та реклама [2].

Особливістю інноваційної інфраструктури України є:

1) технологічна відсталість певних видів економічної діяльності України, що зумовлює низьку продуктивність праці, високу ресурсо- та енергоємність продукції. Цей факт дає зрозуміти, що поряд зі створенням власних необхідне залучення сучасних високих технологій, розроблених в інших країнах, їх швидке освоєння. У зв'язку з цим дуже важливо створити сприятливі умови для розгортання інноваційних процесів;

2) нерівномірність розподілу інновацій за регіонами. Найвищий інноваційний потенціал мають м. Київ та Київська область (на Київщині

діють інноваційні центри різного типу, які накопичують досвід успішного супроводу інноваційних проектів на різних стадіях, — Північний регіональний центр інноваційного розвитку, Інноваційний центр КП «Центр високих технологій та інновацій», Білоцерківський інноваційний бізнес-інкубатор, «Бізнес-інкубатор» та інші) [3].

Необхідність зміни напрямку розвитку є ключовим фактором прискорення економічного зростання, забезпечення економічної безпеки і зниження залежності від кон'юнктури світового ринку [4].

Основним показником інноваційного потенціалу та одним із ключових показників технологічного розвитку країн і регіонів є патентна статистика. Показник кількості патентів будується на основі заявок резидентів і нерезидентів країни.

За цим показником за 2013 Україна посідає 23 місце із загальною кількістю заявок, що дорівнює 5253, з яких 2649 заявок припадає на резидентів країни, а 2604 заявки — на нерезидентів (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтинг країн світу за кількістю патентів за 2013 рік

Рейтинг	Країна	Заявки		
		усього	резидентів	нерезидентів
1	Китай	526 412	415 829	110 583
2	США	503 582	247 750	255 832
3	Японія	342 610	287 580	55 030
4	Південна Корея	178 924	138 034	40 890
5	Германія	59 444	46 986	12 458
6	Індія	42 291	8 841	33 450
7	Росія	41 414	26 495	14 919
8	Канада	35 111	4 754	30 357
9	Австралія	25 526	2 383	23 143
10	Бразилія	22 686	2 705	19 981
11	Великобританія	22 259	15 343	6 916
12	Франція	16 754	14 655	2 099
13	Мексика	14 055	1 065	12 990
14	Гонконг	13 493	181	13 312
15	Сингапур	9 794	1 056	8 738
16	Італія	9 721	8 794	927
17	Північна Корея	8 057	8 018	39
18	Південна Африка	7 245	656	6 589
19	Ізраїль	6 886	1 360	5 526
20	Малайзія	6 452	1 076	5 376
21	Нова Зеландія	6 209	1 501	4 708
22	Індонезія	5 838	541	5 297
23	Україна	5 253	2 649	2 604

Джерело: складено автором на основі [5].

Якщо порівнювати Україну і першу десятку країн-лідерів за кількістю патентів, то ми бачимо, що її показник порівняно з Китаєм, США, Японією і Південною Кореєю тощо досить низький. Така ситуація пов'язана з тим, що основна проблема у цій сфері лежить у тому, що українська патентна система досі розвивається самодостатньо і замкнуто і не

інтегрована в інноваційне середовище. Патенти видаються, але обіг патентів і використання інтелектуальної власності з метою інноваційного розвитку розвинені слабо, тобто у наших вчених, дослідників відсутні навички патентування та комерціалізації розробок. У цьому відмінність більшості наших дослідників від їхніх колег за кордоном.

Ще одним показником, що характеризує інноваційну систему України, є індекс інновацій (табл. 2).

Таблиця 2

Рейтинг країн світу за індексом інновацій

Рейтинг	Країна	Індекс
1	Швейцарія	64,8
3	Швеція	62,3
2	Великобританія	62,4
5	Нідерланди	60,6
6	США	60,1
4	Фінляндія	60,7
10	Гонконг	56,8
7	Сингапур	59,2
8	Данія	57,5
11	Ірландія	56,7
49	Росія	39,1
63	Україна	36,3

Джерело: складено автором на основі [6].

Глобальний індекс інновацій — це глобальне дослідження і рейтинг країн світу, що супроводжує його, за показником рівня розвитку інновацій.

Таким чином, підсумковий індекс являє собою співвідношення витрат і ефекту, що дозволяє об'єктивно оцінити ефективність зусиль з розвитку інновацій в тій чи іншій країні.

За цим показником Україна займає 63 місце зі 142, тобто Україна є середньою країною у цій сфері. Індекс нашої держави становить 36,3 пункту. Порівняно з лідерами індекс України має досить низьке значення.

Проведений аналіз статистичних даних вказує на наявність низки проблем, що не дозволяють ефективно реалізовувати інноваційний потенціал України.

Серед основних причин, що гальмують інноваційні процеси в Україні, можна назвати такі:

- недостатнє ресурсне і фінансове забезпечення інноваційної сфери;
- нерозвиненість інноваційної інфраструктури;
- дуже повільне формування ринкових джерел фінансування інновацій;
- неефективне використання навіть наявного наукового потенціалу;
- відсутність належного правового захисту інтелектуальної власності.

Негативні тенденції у сфері інновацій спричинені щорічним скороченням кількості інноваційно активних підприємств, особливо в галузях машинобудування, хімії та нафтохімії і спрямуванням основної частки фінансування до низькотехнологічних галузей, тоді як надпровідні — нанотехнології, біотехнології, інформаційні технології, мікроелектроніка та телекомунікації отримують лише 3 % усіх коштів. Несприятливо на інноваційну діяльність країни впливає також нестабільне інституційно-правове забезпечення

бізнес-середовища, відсутність сприятливого інвестиційного клімату, недостатня підтримка вітчизняної науки та освіти [7].

Перехід до інноваційної моделі розвитку — один із пріоритетних напрямів розвитку економіки України — є ключовим чинником, що визначає перспективи розвитку наукового та інноваційного потенціалу країни в цілому. Оновлення техніки, розробка і впровадження нової продукції та технологій сприяють підвищенню конкурентоспроможності підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, а значить — економічному зростанню.

Створення інновацій вимагає наявності сприятливих умов для розвитку інноваційної діяльності, яку повинні підтримувати державний і приватний сектори. Це передбачає достатні інвестиційні вкладення в наукові дослідження, особливо з боку підприємницького сектору, високоякісні дослідницькі інститути, співпрацю в дослідженнях між НДІ, університетами та промисловістю, а також гарантії захисту інтелектуальної власності та потенційних інвестицій.

Формування основ інноваційної економіки в Україні повинно здійснюватися за такими напрямками:

- 1) формування умов для інноваційного розвитку;
- 2) підвищення якості науково-дослідних інститутів;
- 3) підвищення витрат компаній на розвиток і дослідницьку діяльність;
- 4) розширення співробітництва вузів і промисловості в дослідницькій діяльності;
- 5) придбання урядом високотехнологічної продукції;
- 6) збільшення кількості вчених та інженерів;
- 7) вдосконалення системи захисту інтелектуальної власності.

Однією з головних умов інноваційного розвитку є проведення наукових досліджень, розробка власних інноваційних продуктів і технологічних процесів підприємницьким сектором [8].

Важливими передумовами підвищення інноваційної активності підприємств є розвиток освітньої, наукової та виробничої складових інноваційного потенціалу.

Інвестиції більшості підприємств галузі в інновації сприяють підвищенню інноваційності всієї галузі, підштовхують інші підприємства до оновлення технологій. У випадку низької інноваційної активності всієї галузі оптимальна стратегія для підприємств — утриматися від інвестицій, проте із часом це може призвести до серйозної технологічної відсталості країни.

Як основний фактор, що перешкоджає підвищенню інноваційної активності підприємств, необхідно виокремити відсутність достатнього обсягу грошових коштів, необхідних для інноваційних розробок і подальшого їх впровадження.

Для активізації інноваційної діяльності вітчизняних підприємств пропонуються організаційно-економічні механізми, які можуть бути реалізовані через досягнення цілей:

- 1) стимулювання технологічної модернізації виробництва або створення нового виробництва;
- 2) розвиток системи генерації інновацій у вітчизняній науково-дослідній системі.

Але брак власних коштів не дозволяє підприємствам не тільки впроваджувати у виробництво інноваційну продукцію, а й здійснювати модернізацію власної техніко-технологічної бази, без оновлення якої це впровадження стає неможливим.

В якості непрямих економічних заходів активізації інноваційної діяльності підприємств пропонується застосування податкових пільг, зокрема відрахувань з корпоративного прибуткового податку в розмірі інвестицій на нове обладнання (в обсязі власних вкладень).

Розвиток інноваційного виробництва неможливий без стійкого попиту на продукцію на внутрішньому або зовнішньому ринках. Попит на інноваційні розробки на етапі становлення інноваційної системи може створюватися державою за допомогою формування державного замовлення на придбання нової високотехнологічної продукції.

Підвищення інноваційної активності українських підприємств можливе за рахунок участі в спільних наукомістких проектах з іншими країнами.

Оновлення в частині лабораторного, аналітичного, комп'ютерного забезпечення відбувається повільно, що є фактором стримування для ефективної роботи вітчизняних вчених та інженерів. Також важливим фактором стримування розвитку науково-дослідних інститутів виступає відсутність налагодженої системи впровадження отриманих наукових розробок на промислових підприємствах, створення наукоємних технологій і виробництв.

Однією з головних причин цього є відсутність прямих зв'язків між наукою і виробництвом, ефективних механізмів трансферу наукових розробок у реальний сектор економіки. Велика частина наукових розробок не завершена в комерційному відношенні і тому не може виступати на ринку в якості повноцінного товару.

У теперішній час, за оцінками експертів, моральне і фізичне старіння навчального та дослідницького обладнання, приладів у навчальних закладах становить 20–30 років, а в деяких інститутах може досягати і сорока років.

Передові університети і НДІ забезпечені більш сучасним обладнанням (застарівання не більше 11 років), однак порівняно з розвиненими країнами, де зміна технологій в наукомістких виробництвах не перевищує двох років, показники зносу залишаються дуже високими. Без вживання термінових заходів щодо поліпшення матеріально-технічного оснащення наукових

організацій відставання української науки буде продовжуватися.

Необхідно, щоб науково-дослідні організації мали у своєму складі розвинену інженерну інфраструктуру, яка сприятиме доведенню результатів досліджень до конкретних розробок і впровадження їх на виробництво, а також службу патентознавства, що надає юридичні послуги з реєстрації прав на об'єкти інтелектуальної власності.

У ринковій економіці головним замовником НДДКР повинен виступати підприємець, який добре знає свої потреби в інноваційних продуктах і технологіях і зацікавлений у впровадженні інновацій у виробництво. Відсутність подібної економічної мотивації є бар'єром для впровадження навіть найперспективніших проектів.

Для подолання сформованої ситуації необхідне формування системи заходів для стимулювання припливу приватних інвестицій, у тому числі створення податкових пільг для компаній, які впроваджують вітчизняні технології.

Сьогодні основна увага має бути приділена стимулюванню попиту на вже наявні і перспективні наукові розробки з боку приватного сектору.

Впровадження механізмів державно-приватного партнерства дозволяє задіяти в інноваційному процесі приватний капітал, сформувати в країні попит на інноваційні розробки, об'єкти інтелектуальної власності. Розширення системи податкових пільг дозволяє задіяти ринкові механізми попиту на інновації, створити умови, коли підприємствам вигідніше вкладати кошти у впровадження у виробництво перспективних інноваційних розробок порівняно з існуючими технологічними рішеннями.

Таким чином, структура витрат на технологічні інновації дуже зміщена в бік придбання готового обладнання, що демонструє тенденцію залежності України від інноваційних технологій промислово розвинутих країн.

Наявність в країні надійних механізмів захисту інновацій стимулює інноваційну діяльність, дозволяє істотно поліпшити інноваційний клімат.

Сьогодні захист прав інтелектуальної власності в Україні перебуває на недостатньо високому рівні. Підприємці та дослідники не мають достатніх знань і досвіду захисту ідей у міжнародних патентних бюро. Відсутність міжнародних патентів на винаходи зменшує привабливість українських розробок, скорочує можливості залучення грошових коштів з боку окремих інвесторів або великих компаній [9].

Досвід розвинених країн свідчить, що прискорення проведення експертизи патентних заявок збільшує термін дії патенту, сприяє більш ранньому впровадженню інноваційного продукту або технології у виробництво, мотивує вчених, винахідників на отримання патентів.

Висновки. Отже, стає зрозумілим, що для вирішення існуючих проблем в інноваційній сфері необхідно: скоординувати діяльність всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування для розв'язання першочергових завдань на державному, регіональному та галузевому рівнях; передбачити державні гарантії послідовної і відповідальної інноваційної політики; розвивати вже існуючі інноваційні структури і сприяти виникненню нових (особливо в регіонах); створити ефективну систему інноваційного кредитування та інвестування, прийняти необхідні законодавчі документи щодо її правового і фінансового функціонування.

Література

1. Об одобрении Концепции Государственной целевой экономической программы развития инвестиционной деятельности на 2011–2015 годы [Електронний ресурс]. — Режим доступа : http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/KR101900.html.
2. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» // Урядовий кур'єр. — 2003. — 19 лютого.
3. Найденов В. С. Основи інноваційної політики [Електронний ресурс] / В. С. Найденов. — Режим доступу : <http://www.icps.kiev.ua>.
4. Агапов Т. А. Макроэкономика / Т. А. Агапов, С. Ф. Серёгин. — 6-е изд., стереотип. — М. : Дело и Сервис, 2004. — 448 с.
5. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Там само.
7. Державна служба статистики України. Інноваційна активність промислових підприємств України у 2005 році [Електронний ресурс] // Експрес-доповідь від 08.02.2006 р. — Режим доступу : <http://www/niss.gov.ua/rubrika/001.htm>.
8. Жаліло Я. А. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / Я. А. Жаліло, Я. Б. Базилюк, Я. В. Белінська. — Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>.
9. Пашута М. Інновації як фактор випереджального розвитку економіки [Електронний ресурс] / М. Пашута. — Режим доступу : <http://www.personal.in.ua>.